

ПОЛЯНСЬКИЙ А. О.

НАПРЯМКИ ВЗАЄМОДІЇ СУДОВО-ЕКСПЕРТНИХ УСТАНОВ З ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ

У статті, спираючись на аналіз наукових поглядів вчених та норм чинного законодавства України, визначено та охарактеризовано напрями взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами. Аргументовано, що напрями вказаної взаємодії обмежуються колом повноважень, якими наділені вказані суб'єкти не лише в межах відповідної взаємодії, але й тими, якими вони володіють при здійсненні своєї основної діяльності.

Ключові слова: *напрямок, взаємодія, судово-експертні установи, правоохоронні органи.*

В статье, опираясь на анализ научных взглядов ученых и норм действующего законодательства Украины, определены и охарактеризованы направления взаимодействия судебно-экспертных учреждений с правоохранительными органами. Аргументировано, что направления указанного взаимодействия ограничиваются кругом полномочий, которым наделены указанные субъекты не только в пределах соответствующего взаимодействия, но и теми, которыми они обладают при осуществлении своей основной деятельности.

Ключевые слова: *направление, взаимодействие, судебно-экспертные учреждения, правоохранительные органы.*

The article, based on the analysis of scientific views of scientists and the current legislation of Ukraine, identifies and describes the areas of interaction of forensic institutions with law enforcement agencies. It is argued that the directions of this interaction are limited to the range of powers vested in these entities not only within the relevant interaction, but also those that they have in carrying out their core business.

Key words: *direction, interaction, forensic institutions, law enforcement agencies.*

Постановка проблеми. Сучасний правоохоронний механізм України потребує суттєвого вдосконалення, зокрема в частині взаємодії між його структурними ланками. Окрема увага при цьому має бути приділена питанням взаємодії судово-експертних установ з іншими суб'єктами правоохоронної діяльності. При цьому необхідно відзначити, що взаємодія судово-експертних установ з правоохоронними органами є складним за своєю структурою та змістом явищем, яке реалізується на різних рівнях та напрямках. Саме розгляду останніх і буде присвячено представлене наукове дослідження.

Стан дослідження. Питання напрямів взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами лише поверхнево досліджувалось у роботах окремих фахівців. Зокрема йому приділяли увагу: Д.А. Леонтьєв, Р.С. Белкін, А.О. Селіванова, О.М. Ключєв, О.Ф. Дорошенка, Ю.А. Крохіна, С.А. Крушинський, С.А. Шейфер, О.С. Твердохліб та багато інших. Втім, незважаючи на чималу кількість наукових досліджень, в юридичній літературі відсутні комплексні наукові розробки напрямів взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами.

Метою наукового дослідження є встановити напрями взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами. Задля досягнення вказаної мети необхідно вирішити такі *завдання*: проаналізувати положення чинного законодавства, яке регулює відповідну взаємодію; надати змістовну характеристику кожному із визначених напрямів.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що стаття є першим комплексним дослідженням, яке присвячено характеристиці напрямів взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами.

Виклад основного матеріалу. У найбільш загальному та спрощеному розумінні напрямки представляє собою вектор, певну лінію руху. Що ж стосується представленої у даному дослідженні проблематики, то під напрямком взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами слід розуміти вектор спільної діяльності відповідних суб'єктів, в якому вони рухаються спільно, будучи учасниками відповідних правовідносин.

Першим напрямком взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами, який фактично впливає із основної діяльності експертних установ, – здійснення експертиз, зокрема судових. Р.С. Белкін доводить, що судова експертиза – це процесуальна дія, що складається з виконання за дорученням слідчого (органу дізнання) або суду у визначеній законом форми досліджень різних об'єктів відповідними спеціалістами та дачі на підставі цих досліджень висновків із спеціальних питань, які є джерелами доказів, а наявні в них фактичні дані – доказами [1, с. 163]. А.О. Селіванова доводить, що судову експертизу слід розуміти як експертне дослідження матеріальних і процесуальних ознак актів (документів), які підлягають дослідженню у суді за їх змістом і формою та ґрунтуються на висновках судових експертів, залучених судом (прокурором, слідчим), що допомагає суду досягти об'єктивності у доказуванні, додержуватись принципу рівних можливостей у процесі, презумпції невинуватості, повноти дослідження прав сторін, забезпечення змагальності в доведенні дійсного стану фактів та захисті своїх прав та свобод [2, с. 101].

Отже, судова експертиза – це основний напрямок взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних органів, та яка представляє собою здійснення визначеної нормами чинного законодавства діяльності, яка спрямована на дослідження обставин того чи іншого юридичного факту. Види судових експертиз закріплені в Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень. До відповідних експертиз Інструкцією віднесено: криміналістичну; інженерно-технічну; економічну; товарознавчу; експертизу у сфері інтелектуальної власності; психологічні експертизи, тощо.

Як бачимо, проведення судової експертизи – є пріоритетним напрямком взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами, який в тому числі включає в себе низку «під напрямків». При цьому необхідно акцентувати увагу на тому, що обрання того чи іншого напрямку взаємодії напряму залежить від правоохоронного органу, а також поточних потреб, які вбачається необхідним задовольнити в процесі відповідної взаємодії.

Наступним напрямком взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами є здійснення експертних досліджень. Варто відмітити відмінність між судовою експертизою та експертним дослідженням. В цьому контексті варто навести думку С. Перліна, який вказує, що судова експертиза проводиться в кримінальному провадженні за зверненням спеціально уповноваженого суб'єкта (слідчого, прокурора, судді чи суду) або сторони захисту. А безпосереднє експертне дослідження проводиться в усіх інших випадках, не пов'язаних із кримінальним судочинством. Тому, говорячи про експертне дослідження, яке проводиться в кримінальному провадженні за зверненням органу досудового розслідування, необхідно мати на увазі судову експертизу [3, с. 286]. Серед переваг експертного дослідження основними можна виділити те що: експертне дослідження значно прискорює розгляд справи в суді; під час судового засідання експертне дослідження має доказову силу та прирівнюється до речового доказу; незгода з експертним дослідженням повинна бути обґрунтованою та вмотивованою [4].

Ще одним важливим напрямком взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами є залучення експерта до проведення оперативно-слідчих дій. Залучення експерта до участі в процесуальних діях за ініціативою слідчого, прокурора, суду здійснюється після проведення експертизи, коли процесуальна дія безпосередньо пов'язана з об'єктами та результатами дослідження. Наприклад, після проведення судово-медичної експертизи щодо встановлення механізму нанесення тілесних ушкоджень експерт-судовий медик, який її проводив, залучається до участі в слідчому експерименті, у якому підозрюваний демонструє яким чином наносив удари потерпілому. У такому разі судовий медик виступає як спеціаліст згідно зі ст. 71 КПК України, оскільки експертиза вже проведена, а хід і результати процесуальної дії відображаються в протоколі [5, с. 91].

Найчастіше експерти залучаються до проведення огляду місця події, як слідчої дії, яка дає вихідну основоположну інформацію про вчинення злочину. Інструкція про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події, затверджена наказом МВС України від 03.11.2015 р. № 1339, визначає порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби МВС на спеціалізованій пересувній лабораторії на стадії досудового розслідування, а також обов'язки та повноваження працівників як спеціалістів під час проведення огляду місця події. Інструкцією закріплений наступний алгоритм дій експерта як спеціаліста під час огляду місця події [6; 7]:

1) відповідно до частини третьої статті 237 Кримінального процесуального кодексу України слідчий для участі в огляді місця події може запросити спеціалістів; 2) прибувши для участі в огляді, спеціалісти отримують від слідчого необхідну інформацію про обставини справи, дії учасників огляду місця події, здійснені до їх прибуття, завдання, які необхідно вирішити, та надалі виконують доручення слідчого, які стосуються використання його спеціальних знань; 3) на початку огляду слідчий спільно зі спеціалістами визначають межі та порядок проведення огляду, після чого спеціаліст здійснює фотографування та відеозйомку місця події; 4) після отримання доручення слідчого на проведення динамічної стадії огляду місця події та завдання на виявлення слідової інформації спеціалісти визначають алгоритм пошуку доказів (слідів, речей, документів) і методи їх виявлення, після чого узгоджують свої дії із слідчим та за його погодженням приступляють до проведення огляду місця події; 5) дії спеціалістів, які безпосередньо пов'язані з виявленням, закріпленням та вилученням слідів і речових доказів, здійснюються відповідно до тактики огляду місця події та методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень; 6) перед переміщенням об'єкта (з метою огляду та виявлення слідової інформації) спеціалістом здійснюється його вузлова фотозйомка; 7) під час проведення пошуку та виявлення слідів спеціалісти застосовують наявні технічні засоби та використовують насамперед неруйнівні методи їх виявлення, а в разі недосягнення позитивного результату – руйнівні методи виявлення слідової інформації; тощо [6; 7].

Відмітимо, що не так давно було розроблено новий порядок залучення експерта до проведення слідчих, який мав низку позитивних моментів. Разом із тим, цей порядок, на слуху думку С.А. Крушинського, викликає і певні побоювання стосовно загрози затягування досудового розслідування, що може негативно позначитись на забезпеченні прав учасників кримінального провадження. Автор має на увазі те, що сторона захисту раніше могла звернутись безпосередньо до експерта з метою отримання його висновку, а слідчі та прокурори залучали експерта власними постановами. Як уже підкреслювалося, за новим порядком сторони зобов'язані ініціювати це питання перед слідчим суддею чи судом, що, звичайно, вимагає часових затрат, адже потрібно підготувати клопотання, яке розглядається слідчим суддею місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, не пізніше п'яти днів із дня його надходження до суду [8, с. 158-159]. Окрім того, С.А. Крушинський відмічає, що проведення експертизи, як у більшості випадків показує практика, трудомісткий та тривалий процес, а фактор часу є дуже важливим у питаннях її проведення, оскільки необгрунтована затримка може вкрай негативно позначитись на результатах експертного дослідження. До того ж, успішність проведення експертизи в багатьох випадках зумовлена фактором своєчасності з метою попередження втрати об'єктів експертного дослідження. Однак це не єдина причина можливого затягування досудового розслідування, адже виконання експертиз у кримінальному провадженні виключно державними експертними установами спричинить значну перевантаженість таких установ, що прямо вплине на швидкість отримання експертного висновку [8, с. 158-159].

С.А. Шейфер підкреслює, що роль експерта в слідчих діях не збігається з роллю спеціаліста та полягає не в сприянні слідчому в отриманні доказів, а у виявленні з наступним відображенням у протоколі обставин, суттєвих для подальшої дачі ним висновку [9, с. 68]. Таким чином, експерт цілеспрямовано реалізує свою ініціативу в конкретних умовах процесуальної дії. Експерт бере участь під час провадження слідчих дій тільки в тих випадках, коли така участь є змістом його експертної діяльності, яка ведеться в рамках провадження експертизи та завершується дачею висновку за тими пунктами, які були поставлені експерту слідчим [10]. На сьогодні в слідчого є широкі можливості із залучення спеціалістів різноманітних галузей знань під час кримінального провадження. Їх участь у слідчих (розшукових) діях регламентовано в КПК України, законах України та інших нормативно-правових актах. Норми цих документів містять розбіжності у викладі прав і обов'язків спеціаліста. Запропоновано внести зміни до окремих

положень статей КПК України, що регламентують діяльність обізнаних осіб. Крім того, потребує вдосконалення виклад прав і обов'язків спеціалістів у нормативно-правових актах, що буде об'єктом подальших наукових досліджень [11, с. 119].

Наступним напрямком взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами – обмін інформацією. Обмін інформацією як напрямок взаємодії експертних установ з правоохоронними органами, справедливо відмічає С.М. Науменко, полягає у зборі, аналізі, обробці інформації та формуванні її обліків та баз даних, які можуть бути використані в правоохоронній діяльності, зокрема під час досудового розслідування чи оперативно-розшукової діяльності. Кожна експертна установа в межах своєї компетенції повинна забезпечувати збір інформації та надання її запитамі уповноважених суб'єктів. Так, наприклад, Експертна служба МВС України здійснює інформаційно-аналітичне забезпечення, обробку персональних даних, складає статистичну звітність, забезпечує режим доступу до інформації, забезпечує функціонування обліку знарядь кримінальних правопорушень та інших об'єктів [12].

І останнім напрямком взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами є здійснення спільної науково-дослідної діяльності, а також розробка науково-методичних матеріалів. Взагалі, науково-дослідна діяльність – це складний науковий і творчий процес, що передбачає поглиблення теоретичних знань з досліджуваної проблеми, аналіз досліджень у даній галузі, розвиток умінь застосовувати власні знання на практиці, удосконалення навичок самостійної роботи відповідно до вимог ринку медичних фахівців. Мета та завдання науково-дослідної роботи полягають у наступному: формування наукового світогляду, оволодіння методологією і методами наукового дослідження; надання допомоги студентам у прискореному оволодінні спеціальністю, досягненні високого професіоналізму; розвиток творчого мислення та індивідуальних здібностей студентів у вирішенні практичних завдань; розвиток ініціативи, здатність застосовувати теоретичні знання у своїй практичній роботі, залучення здібних студентів до вирішення наукових проблем; постійне оновлення і вдосконалення знань [13]. В свою чергу розробка науково-методичних матеріалів взаємодії досліджуваних у роботі суб'єктів, представляє собою накопичення, аналіз і поширення позитивних і негативних результатів взаємодії, що дозволить використовувати передовий досвід взаємодії і перешкодить повторенню помилок [14]. Окрім того, варто відзначити, що проведення спільної науково-дослідної роботи не тільки підвищить ефективність даної взаємодії, а й сприятиме якісному покращенню процедур проведення експертизи, а також залучення експерта, наприклад, до проведення оперативно-слідчих дій.

Висновок. Отже, підбиваючи підсумок слід узагальнити, що взаємодія судово-експертних установ з правоохоронними органами здійснюється у різних напрямках, проте її зміст та сутність залежить перш за все від потреб конкретного правоохоронного органу, який співпрацює з експертною установою, а також проблеми, яку необхідно вирішити останньому. Разом із тим, напрямки вказаної взаємодії обмежуються колом повноважень, якими наділені вказані суб'єкти не лише в межах відповідної взаємодії, але й тими, якими вони наділені при здійсненні своєї основної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Белкин Р.С. Тактика следственных действий / Р.С. Белкин, Е.М. Лифшиц М.: Новый Юрист, 1997. 176 с.
2. Сімакова-Єфремян Е. Проблеми судово-експертної діяльності в нормах чинного законодавства України. *Право України*. 2003. № 11. С. 99-100.
3. Перлін С. Співвідношення судової експертизи та експертного дослідження в діяльності експертної служби Міністерства внутрішніх справ України. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 2. С. 283-287.
4. Судова експертиза та експертне дослідження. URL: <http://www.sova.ua/ua/holding/expertise/services.html>.
5. Щербаківський М. Причини і зміст присутності експерта у процесуальних діях. *Jurnalul juridic national: teorie și practică* = *Национальный юридический журнал: теория и практика*. Кишинев, 2015. № 3, ч. 2 (Іunie). С. 89–92.
6. Про затвердження Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події: наказ МВС України від 03.11.2015 № 1339 // *База даних «Законодавство України»* / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15>.

7. Науменко, С.М. Адміністративно-правові засади взаємодії експертних установ з правоохоронними органами [Текст]: дисертація ... канд. юрид. наук, спец.: 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / С.М. Науменко; Ун-т сучасних знань, СумДУ; наук. кер. В.В. Пахомов. Суми, 2018. 203 с.
8. Крушицький С.А., Каліновська М.О. Порядок залучення експерта в контексті реалізації засади змагальності в кримінальному провадженні. URL: http://old.univer.km.ua/statti/krushynskyi_15.pdf.
9. Шейфер С.А. Следственные действия. основания, процессуальный порядок и доказательственное значение. Самара : Самарский гос. ун-т., 2004. 218 с.
10. Белкин Р.С. Эксперимент в уголовном судопроизводстве : [метод. пособие] / Р.С. Белкин, А.Р. Белкин. М. : ИНФРА • М НОРМА, 1997. 160 с.
11. Яремчук В. О. Правова регламентація участі спеціаліста при проведенні слідчих (розшукових) дій. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2014. Вип. 14. С. 112-120.
12. Про затвердження Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 03.11.2015 № 1343 // *База даних «Законодавство України»* / Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1390-15>.
13. Науково-дослідна робота студентів Житомирського агротехнічного коледжу. URL: <https://zhatk.zt.ua/naukovo-metodichna-robota/nauka/naukovo-doslidna-robota>.
14. Волобуєва О. О. Взаємодія слідчого з фахівцями під час збору інформації про особу, що скоїла злочин : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Луганськ, 2005. 283 с.

УДК 342.9

РІХТЕР В. В.

ЮРИДИЧНА ПРИРОДА СУДДІВСЬКОЇ КАР'ЄРИ З ПОЗИЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

У статті визначено, що юридична природа суддівської кар'єри з позиції адміністративного права України полягає у тому, що забезпечення суддівської кар'єри та загальна успішність професійної суддівської кар'єри залежить не тільки від судді (що відповідно підкреслює взаємозв'язок внутрішньо-трудова та адміністративних правовідносин), але від ефективності публічного адміністрування суддівської кар'єри як взаємної діяльності суб'єктів публічної адміністрації та судді щодо його індивідуального професійного розвитку як службовця судової гілки влади.

Ключові слова: адміністративно-правовий статус, забезпечення судів, недоторканність судді, незалежність суду, публічна служба, публічне адміністрування, суддівська кар'єра, суддя.

В статье определено, что юридическая природа судейской карьеры с позиции административного права Украины состоит в том, что обеспечение судейской карьеры и общая успеваемость профессиональной судейской карьеры зависит не только от судьи (что соответственно подчеркивает взаимосвязь внутритрудовых и административных правоотношений), но от эффективности публичного администрирования судейской карьеры как взаимной деятельности субъектов публичной администрации и судьи в отношении его индивидуального профессионального развития как служащего судебной ветви власти.

Ключевые слова: административно-правовой статус, обеспечение судов, неприкосновенность судьи, независимость суда, публичная служба, публичное администрирование, судейская карьера, судья.

© РІХТЕР В. В. – здобувач наукового ступеня кандидата юридичних наук (Науково-дослідний інститут публічного права)